

Bolivia en slavernij

De plantage Bolivia ligt in het noordoosten van Bonaire en is ongeveer 3.000 ha groot. Daarmee vormt het gebied een/tiende deel van het hele eiland.

Over slavernij in het gebied is niet heel veel bekend. Deels omdat het archief van de eerste West Indische Compagnie verloren is gegaan, deels omdat niemand de moeite heeft genomen tijdens de zeventiende en achttiende eeuw op te schrijven wat er op Bonaire gebeurde. Bonaire was een onderhorigheid van Curaçao. Wat dáár gebeurde deed er toe. Bonaire was voor Curaçao de voorraadkamer, strafkolonie en vanaf rond 1820 ook kweekplaats van jonge nieuwe slaven. Het eiland was verder onbelangrijk. Wat er bekend is dateert van na 1800 en is veelal afkomstig uit orale geschiedenis (een belangrijke historische bron op Bonaire) en uit reconstructie uit en interpretatie van latere bronnen.

Broheta

Ten tijde van de WIC heet het gebied dat we nu kennen als Bolivia Broheta. Het gebied krijgt de naam Bolivia na 1868. In dat jaar wordt bijna heel Bonaire geveild. In de brochure waarin de veiling wordt aangekondigd wordt Broheta door het gouvernement als volgt aanbevolen:

“Voor veeteelt is het alleszins geschikt, daar het natuurlyke zoetwaterputten en eenige daargestelde werken bevat, om het wilde vee op te jagen; aan de zuidzyde is ook veel bosch van bovengenoemde houtsoorten.”

Met die ‘daargestelde werken’ worden de koralen bedoeld waar het vee in kan worden samengedreven. Die houtsoorten zijn Wayaká (Pokhout, Guaiacum officinale) en Brasil (Verfhout, Haematoxylon brasiletto). De nieuwe eigenaar Ernst Barend Hellmund noemt de plantage Bolivia.

Bolivia bruikbaar?

Hellmund ziet kennelijk mogelijkheden in het gebied. Zeer waarschijnlijk vanwege het hout en de mogelijkheid tot veeteelt. Uit de kaarten van Westerman en Zonneveld uit 1956 blijkt dat Bolivia inderdaad niet of nauwelijks voor landbouwactiviteiten is gebruikt. Op de betreffende kaart is vrijwel het hele gebied wit. Slechts op een klein aantal plaatsen wordt (waarschijnlijk al vanaf de tijd van de Spanjaarden) Sorghum gekweekt en (vanaf ongeveer 1840) ook Aloë vera. Dat het gebied niet of nauwelijks voor landbouw is gebruikt is niet vreemd. Het grootste deel is er volgens Westerman en Zonneveld ongeschikt voor. Dat heeft alles met de bodem te maken. Vrijwel het hele gebied bestaat uit kalksteen, het zuidelijk deel is van vulkanische oorsprong. Toch groeit er in het hele gebied genoeg en er zijn enkele waterbronnen en dat betekent dat er mogelijkheden zijn voor extensieve veeteelt. Geiten, schapen, ezels, varkens, koeien en paarden lopen er twee eeuwen vrij rond.

Oorspronkelijke bewoners

Bolivia is waarschijnlijk nooit bewoond geweest, ook niet door de oorspronkelijke bewoners, leden van het volk dat we kennen onder de naam Caiquetio. Ze hebben er gelukkig wel hun sporen nagelaten in de vorm van rotstekeningen. Al heel snel worden de oorspronkelijke bewoners door de Spaanse kolonisten tot slaaf gemaakt

en naar Hispanola gebracht. Ze wonen op dat moment al zo'n 2500 jaar op Bonaire. Rond 1515 worden enkele tientallen Caiquetio's terug gebracht naar Bonaire. De Spanjaarden hebben ze nodig om het vee en de waterbronnen te beheren.

Na de Spanjaarden zet ook de West Indische Compagnie slaaf gemaakte mensen in als goedkope werkkrachten. Waarschijnlijk al vanaf 1636, het jaar waarin de WIC het feitelijke beheer krijgt over Bonaire. Dit treft opnieuw eerst de oorspronkelijke bevolking en vanaf 1639 ook Afrikaanse slaaf gemaakten. Zij worden te werk gesteld in de in het zuiden van Bonaire gelegen zoutpannen en op andere delen van het eiland bij het beheer van vee dat toen al voornamelijk bestond uit geiten en schapen. De dieren worden gefokt vanwege het vlees, de huiden en de mest, producten waar de bevolking van Curaçao behoefte aan heeft. Van veeteelt is in Bolivia al vanaf de Spaanse inname sprake.

Extensieve veeteelt

Het beheer van het vee en het gebied tijdens het beheer door de WIC en vanaf 1793 door het gouvernement ligt in handen van bomba's. Slaaf gemaakten die moeten toezien op andere slaaf gemaakten, die het feitelijke werk uitvoeren. Dat betekent dat zij de dieren van drinkwater voorzien en bijeen drijven wanneer het tijd is voor de slacht. Ook voor de slacht worden slaaf gemaakten ingezet. Of, waar en hoe de bomba's en slaaf gemaakten in Broheta woonden is onbekend. Maar op basis van wat we weten over de huisvesting van slaaf gemaakten in de zoutpannen, moeten we er rekening mee houden dat ze slapen in de open lucht of in zelf gemaakte hutten van hout, modder, gedroogde mest en bladeren.

Opzichtershuisen

Na de veiling van 1868 worden er in Bolivia drie opzichtershuisen met bijgebouwen gebouwd. In het oosten, midden en westen. Ze staan er nog steeds. Vervallen maar misschien nog wel restaureerbaar.

Na de emancipatie trekken enkele vrijgemaakte slaaf gemaakten die wonen in Rincon naar Bolivia. Mogelijk zijn zij voor de nieuwe eigenaar gaan werken. Of, waar en hoe zij in Bolivia woonden is onbekend.

Sporen van de eerste slaaf gemaakten

In Bolivia zijn belangrijke prehistorische getuigenissen te bewonderen in de vorm van tekeningen van de oorspronkelijke bewoners. Ze bevinden zich op de wanden en plafonds van grotten en abri's in de kalkwand van het hogere plateau. De bekendste grot is Spelonk en daarin staan volgens pater Brenneker ruim 300 tekeningen. De grot Roshikiri, achthonderd meter verderop gelegen, is veel minder bekend. Ook daarin zijn tekeningen van de Caiquetio's te vinden. Links en rechts van Spelonk en Roshikiri zijn nog enkele andere kleinere grotten en abri's te vinden met hun kunstuitingen. Velen hebben geprobeerd de betekenis te doorgronden, maar dat is tot nu toe niet gelukt. Het vermoeden bestaat dat in de hele zeven kilometer lange noordelijke kalkwand van Bolivia veel grotten en abri's verscholen liggen waar nog nooit onderzoek naar en in is gedaan. Gebrek aan financiële middelen en de ondoordringbare begroeiing zijn daar debet aan.

Sporen van slavernij in Bolivia

Heel anders dan de sporen die de slavernij heeft nagelaten in het zuiden van Bonaire bij de zoutpannen in de vorm van slavenhutjes, zijn de sporen van de slavernij in

Bolivia. Die sporen zijn veel subtieler en alleen zichtbaar voor diegenen die weten waar ze op moeten letten. Ze zijn veroorzaakt tijdens het tweede Engelse tussenbestuur, dat begon in 1807 en duurde tot 1816. In die periode verhuurde het Britse bestuur vanaf 1810 het hele eiland, inclusief alle 300 slaaf gemaakt. De pachter was de Noordamerikaanse koopman en reder Joseph Foulke. Foulke was getrouwd met de zuster van Louis Brion en eigenaar van een scheepswerf op Curaçao. Hij pakte de exploitatie van Bonaire voortvarend aan. Vooral de Pokhout- en Verfhoutbomen moesten het ontgelden. Pokhout groeit heel langzaam en is waardevol omdat het heel olierijk is en gebruikt werd om er katrollen van te maken. De Verfhoutbomen waren veel waard vanwege het pigment dat na het raspen van het hout werd gebruikt in de Europese lakenindustrie.

Broheta stond in die jaren vol met deze twee boomsoorten. Veel van die bomen waren al eeuwen oud. Een belangrijk deel ervan is in die korte periode tussen 1810 tot 1816 in opdracht van Foulke door slaaf gemaakt geveld. Maar dat is niet met alle bomen gelukt. Op verschillende plaatsen in het huidige Bolivia staan nog steeds groepen heel oude Verfhoutbomen en ook heel oude solitaire Pokhoutbomen als getuigen uit die tijd. De grootste en oudste bomen van beide soorten zijn gespaard. Ze waren namelijk te groot om te vellen (dat moest immers met de hand gebeuren) en te zwaar om te vervoeren naar de stille westkust om ze daar in de klaar liggende schepen te laden. Aan enkele bomen van toen zijn nog steeds de littekens te zien van de pogingen om ze te vellen. Aan de stammen van de oudste pokhoutbomen zijn bijvoorbeeld de herstelde wonden van dikke, maar vervoerbare afgezaagde takken zichtbaar. Ook valt op dat de betreffende bomen een bescheiden kroon hebben, vergeleken met de stam die een doorsnede heeft van ruim negentig cm. Deze bomen zijn de stille getuigen van de poging het eiland te ontbossen. De betreffende bomen vormen daarvan het bewijs. Een geraadpleegde botanicus noemt de bomen historische monumenten.

De huidige toestand

Bolivia is de laatste eeuwen door mensen met rust gelaten. De enige activiteit waar sinds 1499 sprake van is geweest is extensieve veeteelt en na de korte periode waarin Foulke zijn slag mocht slaan, hebben er nauwelijks menselijke activiteiten plaats gevonden. Heel even is er halverwege de vorige eeuw een idee geweest om de grot Spelonk om te toveren tot een casino en bordeel, maar daar is niets van terecht gekomen. Wel heeft het gebied te lijden gehad (en nog steeds) van de intensieve begrazing door geiten. Er lopen er enkele duizenden rond die het bezit zijn van twee of drie eigenaren. Daarmee worden het gebied en de flora zwaar belast. Het gevolg van die begrazing is dat zaailingen weinig kans maken. Uit proeven is echter gebleken dat serieuze beperking van de grazers snel zal leiden tot herstel van de oorspronkelijke begroeiing.